

Albinosi w krainie czarów. Białoskórzy w wierzeniach Tanzanii

Katarzyna Kleczkowska

kulturoznawstwo:

porównawcze studia cywilizacji

Uniwersytet Jagielloński

Opowieści o albinosach – ludziach, którzy swój nietypowy wygląd zawdzięczają całkowitemu brakowi barwnika w skórze, włosach i tęczęwce oka – wypełniają stronnice książek i klatki filmów na całym świecie. To rzadkie schorzenie, występujące zarówno w świecie ludzi, jak i zwierząt, od wieków budziło lęk i nieufność, a co za tym idzie, dyskryminację, w niemal każdym zakątku świata. Człowiek sprawny intelektualnie i fizycznie, ale nienaturalnie błądy i siwy, kojarzył się bądź to z fałszem i sztucznością, bądź z tajemniczym i odpychającym światem duchów i umarłych. Nigdzie jednak kontrast pomiędzy wyglądem człowieka zdrowego a albinosa nie jest tak wyraźny jak w Czarnej, Subsaharyjskiej Afryce.

Region ów, leżący na południe od równika, zamieszkuje niezwykle szeroka rodzina ludów Bantu. Ich religie charakteryzuje rozbudowany system wierzeń dotyczący duchów i kultu przodków¹. Bantu wierzą, że świat zmarłych jest repliką świata żyjących i że krainy te wzajemnie na siebie wpływają. Postępowanie żywych odbija się w sytuacji zmarłych, ci natomiast są w stanie odmienić los ludzi². A zatem życie jednostki – w otoczeniu przyrody i społeczeństwa – w znacznej mierze zależy od zjednania sobie duchów³.

Ale świat zmarłych jest dla człowieka także nieodgadniony i przerażający. Nie wszystkie duchy są pozytywne. Ludzie, którzy

¹ A. Szyjewski, *Religie Czarnej Afryki*, Kraków 2005, s. 112.

² Z. Sokolewicz, *Mitologia Czarnej Afryki*, Warszawa 1986, s. 229.

³ A. Szyjewski, op. cit., s. 112.

pogwałcili prawa rodowe, czarownicy bądź zaniedbani przez potomnych, zmieniają się w duchy szkodliwe i krwiożercze. Często napadają na podróżnych i pożerają ich, nocami kradną zwierzęta, ubrania i sprzęty. Dlatego duchy stanowią też podstawę dla rozwiniętego systemu magii połączonej z czarownictwem⁴. Świat duchów jest dla człowieka niewidzialny, ale zdarzają się wyjątki. Te duchy, które się ujawniają, wydają się być białe⁵.

W wierzenie to idealnie wpasowuje się albinizm całkowity, który – w przeciwieństwie do albinizmu częściowego – jest chorobą wrodzoną i nieuleczalną. Powoduje ją zupełny brak pigmentu w skórze, włosach i tęczówce oka, co sprawia, że ciało albinosa jest bladoróżowe, włosy siwe, a oczy blade, zazwyczaj niebieskie, ale ponieważ przez tęczówkę prześwitują naczynia krwionośne, niekiedy mogą się wydawać fioletowe lub nawet czerwone⁶. Albinizm wywołany jest przez gen recesywny, którego nosicielami jest zarówno matka, jak i ojciec – ale ponieważ nosiciele sami nie muszą być albinosami, białe dziecko często rodzi się ze związku czarnych rodziców⁷.

W Europie i USA albinosem jest jedna osoba na 20 tysięcy⁸, ale statystyki te różnią się znacznie w zależności od rejonu świata. Krajem o jednej z najwyższych – a być może najwyższą – częstotliwości występowania tej choroby jest Tanzania⁹. Oficjalnie zarejestrowano

⁴ Z. Sokolewicz, op. cit., s. 120.

⁵ A. Szyjewski, op. cit., s. 119.

⁶ J. S. Donaldson, *Fighting the Stigma of Albinism*, ABC News, 9.07.2008 [on-line:] <http://abcnews.go.com/Health/story?id=5323052&page=1> [11.07.2011].

⁷ M. Greszta, *Przekleństwo białej skóry*, 26.08.2008 [on-line:] http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80708,5630519,Przeklenstwo_bialej_skory.html [10.07.2011]; *Under The Same Sun* [strona www organizacji]: <http://www.underthesamesun.com/> [11.07.2011].

⁸ E. Makulilo, *Albino killings in Tanzania: Illogical thinking and racism?*, s. 2. [on-line:] http://sandiego.academia.edu/makulilo/Papers/155503/ALBINO_KILLINGS_IN_TANZANIA [11.07.2011].

⁹ Ibidem, s. 1; F. Vogel, *Albino killings in Tanzania*, Fotovisura, [on-line:] <http://www.fotovisura.com/user/franckvogel/view/albino-killings-in-tanzania> [11.07.2011]; współczynnik albinosów w Tanzanii jest najwyższy jak na państwo, istnieją bowiem zamknięte, egzogamiczne społeczności, gdzie ten wskaźnik jest

tam 8 tysięcy albinosów¹⁰, ale według ostatnich statystyk może być ich nawet 200 tysięcy¹¹. W państwie liczącym ok. 44-miliony ludności dawałoby to niemal co dwusetną osobę.

Tanzania to kraj leżący na wschodnim wybrzeżu Afryki, który od lat cieszy się opinią spokojnego i atrakcyjnego turystycznie. Bogata fauna, ogromne jeziora i malownicze Kilimandżaro – to wszystko sprawia, że Tanzania czerpie z przyjezdnych ogromne zyski. Jednocześnie ludność tego kraju – trudniąca się przede wszystkim rolnictwem i rybołówstwem – pozostaje jedną z najuboższych w Afryce. O ile w miastach – przede wszystkim stolicy, Dar-es-Salaam - poziom edukacji jest dość wysoki, o tyle na terenach wiejskich szkolnictwo i opieka zdrowotna pozostawiają wiele do życzenia.

Jednym z najsłabiej rozwiniętych regionów jest północ kraju, a dokładnie – obrzeża największego w Afryce jeziora, Jeziora Wiktorii. Tradycyjne wierzenia Bantu są tu szczególnie silne, a poziom służby zdrowotnej bardzo niski. To sprawia, że mieszkający tutaj Tanzańczycy – należący głównie do plemienia Sukuma – znacznie częściej niż ich rodacy z południa – korzystają z usług tradycyjnych szamanów-znachorów, zwanych *sangoma*¹². *Sangoma* jest jednym z tych pośredników pomiędzy światem ludzi a duchów – tak

jeszcze wyższy: np. w Aicuña w Argentynie albinosem jest jedna osoba na 90 (J S. Donaldson., op. cit.).

¹⁰ *Tanzania fear over albino killing*, BBC, 17.12.2007 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7148673.stm> [10.07.2011].

¹¹ Reuters podaje że albinosów w Tanzanii jest aktualnie „ponad 200 tysięcy”, np. [w:] *FACTBOX - What is Albinism?*, Reuters, 28.11.2008 [on-line:] <http://uk.reuters.com/article/2008/11/28/uk-burundi-albinos-factbox-idUKTRE4AR28G20081128> [11.07.2011], podobnie CNN (F. Karimi, *Four sentenced to hang for killing albino in Tanzania*, CNN, 6.11.2009 [on-line:] <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/africa/11/06/tanzania.albino.convictions/index.html> [11.07.2011]); Ernest Makulilo (op. cit., s. 1) podaje że jest ich około 170 tys., podobnie wg BBC, np. [w:] K. Allen, *Living in fear: Tanzania's albinos*, BBC, 21.07.2008 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7518049.stm> [10.07.2011].

¹² *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 4 września 2008 r. w sprawie zabójstw albinosów w Tanzanii*, G. [on-line:] <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0413+0+DOC+XML+V0//PL> [11.07.2011]; *Tanzania 'healers' flout ban*, BBC, 26.01.2009 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7851287.stm> [11.07.2011].

popularnych w kulturze Bantu - których znaczenie i funkcje przekraczają ramy tradycyjnego pojęcia „szaman”. Może być nim zarówno kobieta, jak i mężczyzna. Moc otrzymuje bezpośrednio od duchów, po długotrwałej inicjacji. Równocześnie pobiera nauki od mistrza, który wprowadza go w świat ziołolecznictwa, uczy wchodzenia w trans i przekazuje wiedzę dotyczącą sacrum. Po ukończeniu nauk *sangoma* może przepowiadać przyszłość z kości wróżebnych, doradzać, wyganiać duchy oraz uzdrawiać chorych¹³.

Sangoma zapisali się niechlubnie w historii Tanzanii kilkadziesiąt lat temu, wraz z narodzinami przykrego procederu znanego jako „polowanie na czarownice”. U podstaw tego zjawiska leży powszechne w Afryce przekonanie, że sprawcą choroby jest wyłącznie działanie magiczne. Jeżeli człowiek zachoruje, nie szuka się lekarstw, ale czarownika, który rzucił na daną osobę zły urok. Sprawcę potrafi wskazać *sangoma*, do niego zatem udaje się chory lub jego rodzina. Według ogólnego przekonania, wraz ze śmiercią złego czarownika, ustanie choroba, zabójstwa na osobach podejrzanych o czary są więc w tej części Afryki powszechne. Ofiarami padają najczęściej starcy, zwłaszcza samotne kobiety, które przeżyły swoich mężów i odchowały dzieci, są zatem pozbawione wszelkiej obrony¹⁴. Warto zaznaczyć, że poprzez wieloletnie gotowanie na słabej jakości opale i w zadymionym pomieszczeniu oczy takich kobiet wydają się mieć czerwoną barwę, co dodatkowo wzbudza lęk i podejrzenia¹⁵.

Wiara w czary leży także u podstaw południowoafrykańskiego procederu związanego z *muti*, który – jak się okaże – będzie miał decydujący wpływ na obecną sytuację albinosów w Tanzanii. *Muti* jest słowem pochodzenia zuluskiego (jednego z języków Bantu) i oznacza tradycyjną afrykańską medycynę oraz magiczny urok¹⁶.

¹³ A. Szyjewski, op. cit., s. 121-122.

¹⁴ D. Dickinson, *Tackling 'witch' murders in Tanzania*, BBC, 29.10.2002 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2372907.stm> [10.07.2011].

¹⁵ *Aid scheme tackles African witch myth*, BBC, 26.04.2002 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/1951053.stm> [10.07.2011].

¹⁶ *Muti*, [w:] Oxford Dictionary, [on-line:] http://oxforddictionaries.com/definition/muti#m_en_gb0544420 [11.07.2011].

W południowych rejonach Afryki wierzy się, że części ludzkiego ciała posiadają magiczną moc i mogą służyć jako leki bądź przynosić bogactwo i powodzenie w życiu. Przez lata we wspomnianych rejonach Afryki obserwowano szczególnie rozwinięty handel ludzkimi organami oraz powiązane z nim zabójstwa na przypadkowych jednostkach¹⁷. Przez długi czas uważano, że handel ów służy wyłącznie przeszczepom, ale ostatnie badania wykazały, że jedynym celem owych zabójstw jest wiara w *muti* i pozyskanie organów do sporządzania mikstur¹⁸.

Jak twierdzi Simon Fellows, autor *Trafficking Body Parts in Mozambique and South Africa*, handel częściami ciała „pochodzi z głęboko zakorzenionej wiary, iż części ciała ludzkiego czynią medycynę bardziej efektywną i potrafią rozwiązać każdy problem, od ubóstwa po choroby”¹⁹. Najczęściej handluje się genitaliami, piersiami, sercami, palcami i językami, ale także głowami, dłońmi, rękami, nogami, uszami, oczami, skórą, jelitami, płucami, szczękami i wargami²⁰. Zdecydowanie najpotężniejsze są kończyny, w szczególności genitalia. Często odcina się je żyjącym ofiarom, ponieważ krzyki ofiary mają spotęgować działanie leku²¹ - niekiedy twierdzi się wręcz, że jedynie te kończyny, które odebrano za życia, mogą przynieść skutek w medycynie *muti*²².

¹⁷ 'Muti' killings, Under The Same Sun, [on-line:]

<http://www.underthesamesun.com/sites/default/files/Albino-Killings-are-Muti-Killings.pdf> [11.07.2011].

¹⁸ S. Fellows, *Trafficking Body Parts in Mozambique and South Africa*, Human Rights League, 2008, s. 11 [on-line:] <http://www.scribd.com/doc/23729111/Trafficking-Body-Parts-in-Mozambique-and-South-Africa-Mozambique-Human-Rights-League> [14.07.2011].

¹⁹ T. Mogakane, *Muti killings up ahead of 2010?*, News24, 6.03.2009 [on-line:] <http://www.news24.com/SouthAfrica/News/Muti-killings-up-ahead-of-2010-20090305#> [13.07.2011].

²⁰ *Probe Reveals Price of Body Parts for Muti*, allAfrica.com, 3.04.2010 [on-line:] <http://allafrica.com/stories/201004030005.html> [11.07.2011].

²¹ 'I was forced to kill my baby', BBC, 2.04.2002 [on-line:] http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/1899609.stm [11.07.2011]; Makulilo E., op. cit., s. 11.

²² S. Fellows, op. cit., s. 3.

Dla jednych części ludzkiego ciała mogą być sposobem na osiągnięcie bogactwa (dzięki miksturze sporządzonej przez szamana), dla innych źródłem jednorazowego, ogromnego zysku. Jak podaje Fellows, w RPA *sangoma* płacą zabójcom ok. 10 000 radów (1500 dolarów) za ludzkie ciało przyniesione do sporządzenia mikstury *muti*²³. Rynek stanowią zatem szamani, którzy namawiają do zabójstw i sporządzają mikstury, zabójcy, którzy na tym zarabiają i klienci, którzy liczą na zysk w przyszłości dzięki wierze w magiczne właściwości ludzkich kończyn²⁴. Badania, przeprowadzone przez Fellowsa, pokazały, iż klienci szamanów nierzadko zmuszani byli do poświęcania nie tylko pieniędzy, ale także życia swoich bliskich, nawet żon i dzieci²⁵.

Pytani przez Fellowsa tradycyjni szamani odcinają się od zabójstw *muti* i potępiają praktykę sporządzania eliksirów z części ludzkiego ciała. Ich zdaniem zajmują się tym jedynie „pseudo-szamani”, oszuści pochodzący spoza regionu i nie posiadający specjalnej licencji szamana, która uprawnia do ziołolecznictwa i praktyk magicznych²⁶. Kuszą oni ludność obietnicami szybkiego zarobku. Jak podaje gazeta RPA, *the Saturday Star*, w rejonach wiejskich aż jedna osoba na pięć zetknęła się bezpośrednio z handlem fragmentami ludzkiego ciała²⁷. Praktyki *muti* są jednak objęte milczeniem i niewykrywalne, a zabójstwa na ich tle występowały najprawdopodobniej od wieków w różnych częściach Afryki, ale dzisiaj trudno to ustalić²⁸. Handel częściami ciała jest ponadlokalny, często przekracza granice kraju, w którym dokonano zabójstwa²⁹. Największym problemem jest jednak nieustająca wiara w skuteczność *muti*. Jak powiedział Fellowswi szaman z Maniki, prowincji

²³ *Probe Reveals Price of Body Parts for Muti...*

²⁴ M. Greszta, op. cit.

²⁵ T. Mogakane, op. cit.

²⁶ M. Greszta, op. cit.; V. Ntetema, *In hiding for exposing Tanzania witchdoctors*, BBC, 24.07.2008 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7523796.stm> [11.07.2011].

²⁷ *Probe Reveals Price of Body Parts for Muti...*

²⁸ *'Muti' killings...*, s. 2.

²⁹ S. Fellows, op. cit., s. 7; *Tanzania fights human skinning*, BBC, 4.07.2003 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3045738.stm> [10.07.2011].

Mozambiku: "To jest fakt, że ludzie stają się bogatsi po tradycyjnym leczeniu ludzkimi organami"³⁰.

We wrześniu 2007 roku światową prasę obiegły doniesienia o wzmożonych zabójstwach *muti* na terenie Tanzanii³¹, w szczególności na wspomnianym już terytorium plemienia Sukuma, czyli na północnym zachodzie, w okolicach Jeziora Wiktorii, regionach takich jak Mwanza, Shinyanga czy Mara³². Zabójstwa te różniły się jednak od tych spotykanych do tej pory na terenie południowej Afryki: dotyczyły bowiem wyłącznie albinosów.

Przez setki lat największym zagrożeniem dla żyjących w Tanzanii albinosów było palące afrykańskie słońce. Ich pozbawionej melaniny skórze brak podstawowej ochrony przed szkodliwym promieniowaniem, co w Afryce jest nieraz równoznaczne z wyrokiem śmierci. W kraju rolniczym, jakim jest Tanzania, praca wymaga ciągłego wystawienia na słońce. Masowe są zapaści na choroby skóry, z których zdecydowanie najpoważniejszy jest rak – to przez niego albinosi nie dożywają zwykle więcej jak trzydzieści lat³³, a tylko 2% przekracza czterdziestkę³⁴. Jest to wprawdzie choroba uleczalna, ale jedynie we wczesnym stadium: tymczasem spora część lekarzy nie jest w stanie w porę dostrzec pierwszych objawów raka, a sami Tanzańczycy rzadko zgłaszają się do szpitali. Specjaliści pracują już

³⁰ S. Fellows, op. cit., s. 3.

³¹ D. Howden, *Three sentenced for murder of an African 'ghost'*, The Independent, 24.10.2009 [on-line:] <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/three-sentenced-to-hang-for-murder-of-an-african-ghost-1792295.html> [11.07.2011]; A. Malone, *The albino tribe butchered to feed a gruesome trade in 'magical' body parts*, 25.09.2009, [on-line:] <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1215949/The-albino-tribe-butchered-feed-gruesome-trade-magical-body-parts.html> [10.07.2011].

³² M. Greszta, op. cit.; E. Makulilo, op. cit., s. 10; *Rezolucja Parlamentu Europejskiego...*, A.;

³³ J. Chang, *Journey to Tanzania: Reporter Exposes Epidemic of Albino Killings*, ABC News, 2.10.2010 [on-line:] <http://abcnews.go.com/2020/journey-tanzania-reporter-exposes-albino-killings/story?id=8712754> [11.07.2011]; M. Greszta, op. cit.; *Rezolucja Parlamentu Europejskiego...*, pkt 12.

³⁴ F. Vogel, op. cit.

nad nowymi lekami z beta-karotenem, ale prawdopodobnie długo jeszcze będą one zbyt drogie dla większości albinosów³⁵.

Problemy zdrowotne nie są jednak jedynym zmartwieniem albinosów. Jak już wspomniano, w Tanzanii (a także wielu innych państwach afrykańskich, chociaż w mniejszym stopniu³⁶) biała skóra stygmatyzuje człowieka od dnia narodzin, jako że jest ona traktowana jako widzialna oznaka działania ducha. Narodziny białego potomka są szokiem dla rodziny i uznawane jako klątwa rzucona na dom³⁷. Wiele albinoskich niemowląt zostaje porzuconych lub zabitych zaraz po urodzeniu: nieraz duszą lub łąmą im kark własne matki, po czym grzebią, a mężowi mówią, że dziecko narodziło się martwe³⁸. Jeśli rodzice zdecydują się wychować białe dziecko, muszą się liczyć z ostracyzmem społecznym: w obawie przed wykluczeniem i prześladowaniem odsuwają się od nich nawet najbliżsi krewni i znajomi³⁹, często też tracą pracę lub muszą ją porzucić dla opieki nad dziećmi⁴⁰. Kobiety, które urodziły albinoskie dziecko, są wyśmiewane i dyskryminowane⁴¹. Bardzo często zostają porzucone przez mężów⁴², ponieważ panuje powszechne przekonanie, że albinosi rodzą się ze współżycia czarnej kobiety z białym człowiekiem lub duchem⁴³.

³⁵ D. Dickinson, *Cancer stalks Tanzania's albinos*, BBC, 11.06.2003 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2982116.stm> [10.07.2011].

³⁶ M. Greszta, op. cit.; A. Malone, op. cit.; *Rezolucja Parlamentu Europejskiego...*, l.

³⁷ M. Greszta, op. cit.; *Widespread social discrimination fueled by powerful myths*, [on-line:] Under The Same Sun [strona www organizacji]: <http://www.underthesamesun.com/> [11.07.2011].

³⁸ E. Makulilo, op. cit., s. 11.

³⁹ M. Bleasdale, *Photo Essay Albino Killing*, [on-line:] http://www.viiphoto.com/detailStory.php?news_id=788 [dostęp: 11.07.2011]; M. Greszta op. cit., *Rezolucja Parlamentu Europejskiego...*, l.

⁴⁰ K. Koros, *Tanzania: Children Go Into Hiding As Albino Killings Cause Fear And Anxiety*, allAfrica.com, 23.11.2009 [on-line:] <http://allafrica.com/stories/200911230368.html> [11.07.2011].

⁴¹ *Rezolucja Parlamentu Europejskiego...*, l.

⁴² J. Chang, op. cit. *Vicky Ntetema wins bravery award for BBC albino report*, BBC, 11.05.2010 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8674440.stm> [11.07.2011].

⁴³ *Albinos in East Africa fear for lives after killings*, The Associated Press, 28.11.2009 [on-line:] http://www.msnbc.msn.com/id/34182250/ns/world_news-africa/t/albinos-east-africa-fear-lives-after-killings/ [11.07.2011]; *Widespread social discrimination...*

W szkole albinoskie dzieci stają się pośmiewiskiem rówieśników⁴⁴. Jeszcze gorzej mają wraz z rozpoczęciem dorosłego życia. Pracodawcy boją się zatrudniać albinosów i to z kilku powodów. Po pierwsze, przez ogólną niechęć i ostracyzm społeczny, który ich dotyka. Po drugie, ponieważ boją się „zarażenia” i zanieczyszczenia jedzenia, z którym mieli styczność albinosi⁴⁵. Po trzecie wreszcie, ze względu na słaby wzrok (spowodowany przez chorobę) i niską odporność na słońce. Wszystko to sprawia, że albinosi nie mogą znaleźć pracy i zazwyczaj wykonują jedynie czynności dorywcze lub zlecane przez rodzinę⁴⁶. Dobrym rozwiązaniem byłaby dla nich praca umysłowa, ale ze względu na dyskryminację i prześladowanie w szkole, a także powszechną opinię, że albinosi są niedorozwinięci umysłowo, większość z nich jest analfabetami⁴⁷. Ponadto są bardzo często samotni, a małżeństwa zawierają prawie wyłącznie we własnym, tj. albinoskim, gronie⁴⁸. Warto zaznaczyć, że poparzona, schorowana skóra albinosów wydaje przykry zapach czym dodatkowo odstrasza resztę ludności⁴⁹.

Albinosów nazywa się duchami, podludźmi, niewidzialnymi, świniami lub pogardliwie: *musupe*⁵⁰ albo *zeru zeru* (zakazane od 2000 roku)⁵¹. Oba te słowa są obraźliwe i przeznaczone specjalnie dla albinosa. Są oni spychani na margines społeczny i traktowani jako istoty gorszej kategorii. Co więcej, uważa się, że zetknięcie się z albinosem może przynieść pecha, chorobę, a nawet śmierć: stąd stają się często ofiarami śmiertelnych ataków⁵². Z drugiej strony,

⁴⁴ J. Gettleman, *Albinos, Long Shunned, Face Threat in Tanzania*, The New York Times, 8.06.2008 [on-line:]

<http://www.nytimes.com/2008/06/08/world/africa/08albino.html> [10.07.2011];

M. Greszta, op. cit.

⁴⁵ *Widespread social discrimination...*

⁴⁶ M. Greszta, op. cit.

⁴⁷ *Albinos in East Africa fear for lives...*

⁴⁸ M. Greszta, op. cit.

⁴⁹ J. Gettleman, op. cit.

⁵⁰ E. Makulilo, op. cit., ss. 11-12.

⁵¹ M. Greszta, op. cit.; *Surprise of Tanzania's albino MP*, BBC, 30.04.2008 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7348528.stm> [10.07.2011].

⁵² M. Greszta, op. cit.; *Widespread social discrimination...*

w Afryce istnieje przekonanie, że współżycie z albinoską kobietą może wyleczyć z AIDS (w Tanzanii zarażonych jest ok. 1,4 mln osób), więc padają one atakami gwałtów i same zarażają się HIV⁵³.

Prawdziwy koszmar dla albinosów rozpoczął się jednak w 2007 roku, kiedy to – jak już wspomniałam – zaczęto ich zabijać dla magicznych właściwości kończyn. Opis procedury zamawiania ludzkich organów na potrzeby magii zawdzięczamy Vicky Ntetemie, reporterce BBC, która udając majątną businesswoman zwróciła się do dziesięciu różnych szamanów, z prośbą o powodzenie w interesach. Wstępne konsultacje obejmowały między innymi wyjawienie swoich próśb kurze (pośrednikowi pomiędzy szamanem a jego przodkami i duchami). Następnie do wróżb używano dawnych niemieckich i angielskich monet (z otworem w środku), muszli, kamieni, gwoździ, śrub i nakrętek, krzyży z małymi figurkami Jezusa oraz koralików, które rozrzucono po ziemi przy wszechobecnym zapachu kadzidła. Wróżby te opisano następnie po arabsku lub w lokalnym dialekcie plemienia Sukuma i przekazano reporterce za pomocą tłumacza bądź interpretatora. Konsultacje kosztowały Ntetemę od 20 do 100 dolarów oraz obietnicę, że zjawi się ponownie by dopełnić procedury. Dwóch spośród szamanów przyznało otwarcie, że reporterka otrzyma eliksir z organów albinosów, o ile uiszczy wstępną opłatę w wysokości 2 tysięcy dolarów. Inny szaman przyznał, że wśród jego klientów są także policjanci, dzięki czemu morderstwa nie zostaną wykryte⁵⁴.

Fragmenty ciała albinosów mają przynosić powodzenie w życiu, miłości i biznesie⁵⁵. Często używane są w postaci talizmanów i przechowywane są w tzw. *GriGri*⁵⁶. Górnicy z kopalni złota w regionie Mwanzy rozlewają krew albinosów lub rozsypują ich kości po kopalni, co ma im pomóc w poszukiwaniach⁵⁷. Z kolei rybacy znad

⁵³ A. Malone, op. cit.; F. Ng'wanakilala, *Albinos in Tanzania murdered or raped as AIDS "cure"*, Reuters, 5.05.2011 [on-line:] <http://uk.reuters.com/article/2011/05/05/health-us-tanzania-albinos-aids-idUKTRE7441P020110505> [11.07.2011].

⁵⁴ V. Ntetema, *In hiding for exposing Tanzania witchdoctors*, BBC, 24.07.2008 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7523796.stm> [11.07.2011].

⁵⁵ m.in. *Rezolucja Parlamentu Europejskiego...*, E.

⁵⁶ M. Bleasdale, op. cit.

⁵⁷ J. Gettleman, op. cit.; M. Greszta, op. cit.; A. Malone, op. cit.

Jeziora Wiktorii wplątują w sieć włosy albinosów wierząc, że gwarantuje to obfity połów⁵⁸. Najczęściej jednak z ich ciał sporządza się mikstury. Zabójcy działają w podobny sposób: atakują w grupie, wieczorem lub w nocy. Do odcinania kończyn używają maczet, broni, która pozostała po wojnach i którą używa się w codziennej pracy: na przykład do poganiania krów⁵⁹. Ofiary atakowane są często na oczach krewnych, napastnicy ucinają konającym części ciała, po czym uciekają⁶⁰. O ile dla tradycyjnych zabójców *muti* spore znaczenie miał wiek ofiary (najczęściej były to dzieci)⁶¹, dla łowców albinosów liczy się tylko biała skóra⁶². Dla rodzin szokiem jest nie tylko śmierć bliskich, ale także stan, w jakim mordercy pozostawiają ich ciała: zazwyczaj z poucinanymi kończynami i ogromnymi dziurami w szyi, przez które wysączana jest krew⁶³. Wielu albinosów nie ginie od razu w ataku, ale wykrwawia się na śmierć bądź żyje z poucinanymi kończynami jako inwalidzi⁶⁴. Polowanie nie kończy się nawet z chwilą śmierci albinosa: łowcy ciał często beczeszczą i tak już pofragmentowane ciała, dlatego albinosów zwykle chowa się w tajemnicy, przy domu, a ich groby pokrywa cementem, kamieniami i metalowymi prętami, aby zwłoki nie zostały wykradzione⁶⁵.

Wspomniany już teren nad Jeziorem Wiktorii nazywany jest przez albinosów „sferą śmierci”⁶⁶. W centralnych prowincjach oraz

⁵⁸ M. Greszta, op. cit.; J. Chang, J. Diaz, *Africans With Albinism Hunted: Limbs Sold on Tanzania's Black Market*, ABC News, 26.08.2010 [on-line:] <http://abcnews.go.com/2020/africans-albinism-hunted-tanzania/story?id=11446434> [11.07.2011]; A. Malone, op. cit.

⁵⁹ J. Chang, *Journey to Tanzania...*

⁶⁰ M. Greszta, op. cit.

⁶¹ 'Muti' killings...; *Tanzania fights human skinning....*

⁶² M. Greszta, op. cit.

⁶³ V. Ntetema, op. cit.

⁶⁴ S. Fellows, op. cit., s. 7; O. Oloya, *Ritual killing cannot make anyone richer*, New Vision, 17.02.2009 [on-line:] <http://www.newvision.co.ug/D/8/20/671762> [11.07.2011]; *Vicky Ntetema wins bravery award...*

⁶⁵ K. Allen, op. cit.; M. Greszta, op. cit.; V. Ntetema, op. cit.

⁶⁶ M. Greszta, op. cit.; F. Ng'wanakilala, *Tanzania to hang blood-drinking killer of albino girl*, Reuters, 28.07.2010 [on-line:] <http://uk.reuters.com/article/2010/07/28/uk-tanzania-albino-idUKTRE66R3XF20100728> [11.07.2011].

w miastach - przede wszystkim stolicy Tanzanii, Dar-es-Salaam – zagrożenie jest znacznie niższe, stąd migracje albinosów są powszechne. Ci, którzy nie są w stanie uciec do miasta, kryją się w domach, często zmieniając miejsce zamieszkania. Niekiedy bez skutku podróżują od wioski do wioski, prosząc o przyjęcie. Ale nawet w miastach zdarza się, że rodzicom wrywa się dzieci z rąk lub porywa idące do szkoły. Niektórzy próbują się w jakiś sposób zabezpieczyć przed atakami: np. 26-letni Yusuph Malogo unika odosobnionych miejsc i zawsze nosi ze sobą gwizdek do wezwania pomocy. Dawniej albinosi za dnia kryli się w domach (ze względu na palące słońce), po zmroku zaś wychodzili na zewnątrz. Dziś, z obawy przed atakami, prawie nie opuszczają domostw⁶⁷.

Do tej pory w Tanzanii odnotowano ponad 60 zabójstw, ale przypuszcza się, że było ich znacznie więcej⁶⁸. Podobne przypadki zabójstw zaczęły się pojawiać także w sąsiadujących z Tanzanią Burundi i Kenii. Jak twierdzi Kasim Kazungu, szef *Burundi Albinos' Association*, morderstwa w Burundi rozpoczęły się dopiero wówczas, gdy dowiedziano się o dochodowym handlu częściami ich ciała w sąsiedniej Tanzanii. Wcześniej albinosi z Burundi nie zaznawali dyskryminacji⁶⁹. Zabójstwa odnotowano blisko granicy z Tanzanią: w Ruyigi, Cankuzo, Kirundo oraz Muyinga⁷⁰. Główny rynek istnieje jednak w Tanzanii i tu najprawdopodobniej zamawiane są ciała albinosów⁷¹. Zdarzają się też przypadki handlu żywymi ludźmi⁷².

⁶⁷ M. Greszta, op. cit.

⁶⁸ F Ng'wanakilala, *Albinos in Tanzania murdered or raped...*

⁶⁹ *Albino girl killed for body parts*, BBC, 17.11.2008 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7733597.stm> [11.07.2011].

⁷⁰ K. Koros, *Tanzania: Children Go Into Hiding As Albino Killings Cause Fear And Anxiety*, allAfrica.com, 23.11.2009 [on-line:] <http://allafrica.com/stories/200911230368.html> [11.07.2011].

⁷¹ *Albinos in East Africa fear for lives after killings*, The Associated Press, 28.11.2009 [on-line:] http://www.msnbc.msn.com/id/34182250/ns/world_news-africa/t/albinos-east-africa-fear-lives-after-killings/ [11.07.2011]; G. Obulutsa, *Albino group worried about stalled Tanzania cases*, Reuters, 7.09.2009 [on-line:] <http://uk.reuters.com/article/2009/08/07/us-tanzania-albinos-idUKTRE5762RV20090807> [11.07.2011]

⁷² *Man 'tried to sell' albino wife*, BBC, 13.11.2008 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7726743.stm> [11.07.2011]; F. Ng'wanakilala,

Najbardziej niepokojącym pytaniem zdaje się być to, dlaczego wzmożone morderstwa na albinosach są problemem ostatnich czterech lat. Na to pytanie wciąż nie udzielono jednoznacznej odpowiedzi. Jeden z szamanów, Jackson Kanyerere, w wywiadzie dla ABC News powiedział, że osoba, która rozpoczęła ten proceder, nie była nawet *sangoma*. „To był człowiek, który sam nie był szamanem, ale wpadł na pomysł, że eliksir z albinosa może uczynić człowieka bogaczem, więc zaczął kraść ciała z grobów. Kiedy wyczerpał grobowce, postanowił zapolować na żywych”⁷³. W wywiadzie dla Al-Dżaziry Isaac Mwaura z *Albino Society of Kenya* stwierdził: „Niegdyś ludziom kazano przynosić białą kurę albo czarnego kota. Ale kiedy stwierdzono, że to nie działa, zaczęto używać albinosów.”⁷⁴

Opiyo Oloya w artykule *Ritual killing cannot make anyone richer*, stwierdza, że podstawowym motorem zabójstw jest sytuacja ekonomiczna Afryki, a system tradycyjnych wierzeń odgrywa w nich znacznie mniejszą rolę, niż się powszechnie sądzi⁷⁵. Tanzania jest jednym z najbiedniejszych krajów afrykańskich, 36% ludności żyje tutaj poniżej relatywnej granicy ubóstwa⁷⁶. Większość ludności utrzymuje się z rolnictwa lub podejmuje się dorywczych prac, bo stałą niełatwo znaleźć i utrzymać. Średnia pensja wynosi ok. 55 dolarów, a robotnik zarabiający na czarno otrzymuje ok. 1 dolara dziennie⁷⁷. Tymczasem za kończynę albinosa można otrzymać od 500 do 3 000 dolarów⁷⁸, a za całe ciało – nawet 75 tysięcy dolarów⁷⁹.

Kenyan jailed for trying to sell albino in Tanzania, Reuters, 19.08.2010 [on-line:] http://uk.reuters.com/article/2010/08/19/idUKLDE67I0SH._CH_.2420 [11.07.2011].

⁷³ J. Chang, J. Diaz, op. cit..

⁷⁴ *Killers of Burundi albinos jailed*, Aljazeera, 23.07.2009 [on-line:] <http://english.aljazeera.net/news/africa/2009/07/20097231380929658.html> [11.07.2011].

⁷⁵ O. Oloya, op. cit.

⁷⁶ *Rezolucja Parlamentu Europejskiego...*, G.

⁷⁷ M. Greszta, op. cit.

⁷⁸ J. Chang, op. cit.; J. Chang, J. Diaz, op. cit.; K. Manson, *Expose those behind albino murders, Tanzania urged*, Reuters, 1.12.2009 [on-line:] <http://www.reuters.com/article/2009/12/01/idUSGEE5B00E9> [11.07.2011].

Do tej pory znaczne sumy zarabiała Tanzania na turystach, głównie z Europy i USA. Kryzys ekonomiczny wysoko rozwiniętych krajów sprawił, że turystyka afrykańska zaczęła podupadać. Wraz z pogarszającą się sytuacją ekonomiczną, pokusa szybkiego i ogromnego zarobku wydaje się nieodparta. Oloya stwierdza, że dla niektórych Afrykańczyków kryzys w wysoce rozwiniętych państwach zdaje się być zapowiedzią końca świata. W tej sytuacji, ich zdaniem, ratowanie swojego życia kosztem cudzego jest moralnie usprawiedliwione⁸⁰. Warto zaznaczyć, że wśród ludności panuje powszechne przekonanie, że skoro albinosi nie są ludźmi, ale duchami, to nie umierają, ale po prostu znikają⁸¹.

Zabójstwa albinosów stawiają w trudnej sytuacji rząd Tanzanii, która do tej pory uchodziła za jedno z najbezpieczniejszych i najbardziej stabilnych państw w rejonie, czym zachęcała rzesze turystów i długoterminowych inwestorów zagranicznych⁸². Prezydent Tanzanii Jakaya Kikwete publicznie potępił akty przemocy wobec albinosów i wezwał kraj do walki z dyskryminacją⁸³. W kwietniu 2008 powołał rzecznikę praw albinosów Al-Shaymaę Kwegyir. Zasiadła ona w tanzańskim parlamencie jako pierwsza przedstawicielka tej mniejszości. Jak sama mówi, zamierza się skupić przede wszystkim na ustaleniu dokładnej liczby albinosów w Tanzanii, co pomoże w udzielaniu im pomocy materialnej, zdrowotnej i edukacji⁸⁴. W 2010 kolejny albinos, Salum Khalfani Bar'wani, został posłem, tym razem w wolnych wyborach⁸⁵. 4 września 2008 Parlament Europejski wydał

⁷⁹ *Albinos in East Africa fear for lives..*; R. Pollock, *Albino killings in Tanzania related to ancient tribal beliefs*,

MediaGlobal, 11.02.2010 [on-line:] <http://www.mediaglobal.org/article/2010-02-11/albino-killings-in-tanzania-related-to-ancient-tribal-beliefs> [11.07.2011].

⁸⁰ O. Oloya, op. cit.

⁸¹ M. Greszta, op. cit.; Chang J., Diaz J., op. cit.; *Widespread social discrimination...*

⁸² G. Obulutsa, *President: Hand over the albino killers*, ABC News, 4.03.2009 [on-line:] <http://abcnews.go.com/International/story?id=7011809&page=1> [11.07.2011].

⁸³ M. Greszta, op. cit.

⁸⁴ *Surprise of Tanzania's albino MP*, BBC, 30.04.2008 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7348528.stm> [10.07.2011].

⁸⁵ *Tanzanians elect first albino to parliament*, BBC, 2.11.2010 [on-line:] <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-11675479> [11.07.2011].

rezolucję, w której potępił zabójstwa na albinosach i handel częściami ich ciał oraz wezwał rząd Tanzanii do dalszych działań⁸⁶.

W styczniu 2009, aby stłumić proceder, zniesiono licencję dla wszystkich tradycyjnych szamanów⁸⁷. Przeprowadzono także oficjalny spis ludności albinoskiej oraz stworzono eskortę policyjną dla dzieci-albinosów⁸⁸. W szkole podstawowej dla niewidomych w Mitindo zaczęto gromadzić albinoskie dzieci z okolic Mwanzy i zapewniono im ochronę⁸⁹. Kilkuset albinosom rozdano już także telefony komórkowe, za pomocą których mogą szybko wezwać pomoc i zostać zlokalizowani – ten system pomocy jest jednak mało funkcjonalny ze względu na brak elektryczności i zasięgu⁹⁰. Uruchomiono także specjalne referenda, na którym ludność mogła napisać nazwiska osób, które podejrzewa o zabójstwa⁹¹.

Wzrasta także ilość zatrzymań i orzeczeń sądowych za zabójstwa. Jeszcze w 2008 roku Tanzania zaliczała się do tych państw, w których od 15 lat nie wykonano żadnego wyroku śmierci, pomimo iż była to kara przewidziana w Tanzańskim Kodeksie Karnym, a ponad setka osób przebywała w celi śmierci⁹². We wrześniu 2009 sąd po raz pierwszy skazał na śmierć przez powieszenie trzy osoby za zabójstwo

⁸⁶ Rezolucja Parlamentu Europejskiego...

⁸⁷ J. Chang, J. Diaz, op. cit.; G. Obulutsa, op. cit.; K. Manson, op. cit. ; *Tanzania 'healers' flout ban...*

⁸⁸ Rezolucja Parlamentu Europejskiego..., pkt 4.

⁸⁹ J. Chang, op. cit.; J. Chang, J. Diaz, op. cit.; *Tanzania elects first albino MP*, The Telegraph, 3.11.2010 [on-line:]

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/tanzania/8108077/Tanzania-elects-first-albino-MP.html> [8.08.2011].

⁹⁰ E. Makulilo, op. cit., s. 13-14.

⁹¹ Ibidem, s. 14-15; *Tanzania 'witch-naming' under way*, BBC, 10.03.2009 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7935048.stm> [11.07.2011]; *Tanzanians to name albino killers*, BBC, 2.03.2009 [on-line:]

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7918960.stm> [11.07.2011].

⁹² *Albino killers 'should be hanged'*, BBC, 24.09.2009 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8273139.stm> [11.07.2011]; T. R. Magobe, *Tanzania May Retain Capital Punishment Despite Human Rights' Pressure To Abolish It*, Ground Report, 23.05.2008 [on-line:]

<http://www.groundreport.com/Business/Tanzania-May-Retain-Capital-Punishment-Despite-Hum/2861716> [11.07.2011].

albinosa, co dla wielu Tanzańczyków i zagranicznych obserwatorów było rozwiązaniem kontrowersyjnym⁹³. Kary śmierci domagało się między innymi Tanzańskie Stowarzyszenie Albinosów (TAS)⁹⁴ - podczas gdy światowe organizacje, takie jak wspierający TAS Action on Disability and Development czy Amnesty International potępiły ten rodzaj wyroku⁹⁵.

Do 2010 w związku z zabójstwami zatrzymano w Tanzanii już ponad 200 osób⁹⁶. Mimo to sprawcy wciąż nie są osądzani, a do kolejnych zabójstw stale dochodzi. Jest to spowodowane w znacznej mierze korupcją w policji, która często przymyka oczy na zabójstwa albo nawet uczestniczy w roli klientów lub pośredników między zabójcami a szamanami. Bardzo często też śledztwa nie kończą się wyrokiem, bo miejscowa ludność, chociaż zna sprawców, boi się zeznawać i konsekwentnie milczy⁹⁷. Przeszkodą jest także brak należytych środków i ludzi do walki z zabójstwami - jak twierdzi premier Mizengo Pinda, 70% policjantów na obszarach wiejskich nie ma dostępu do pojazdów - i sędziowie muszą podróżować od wioski do wioski, aby badać sprawę⁹⁸.

Istnieją liczne organizacje pozarządowe, skupiające albinosów i osoby gotowe udzielić im pomocy. Do najprężniejszych należy Under The Same Sun - kanadyjska organizacja non-profit, założona w 2008 roku przez Petera Asha. Zajmuje się ona pomocą albinosom w dostępie do edukacji i opieki zdrowotnej, ale przede wszystkim zwróceniem światowej uwagi na ich dyskryminację i zabójstwa⁹⁹. W 1999 założone zostało wspomniane już Tanzańskie Stowarzyszenie

⁹³ *Death for Tanzania albino killers*, BBC, 23.09.2009 [on-line:]

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8270446.stm> [11.07.2011]; D. Howden, op. cit.

⁹⁴ *Albino killers 'should be hanged'...*

⁹⁵ *Four Tanzanians sentenced to death for killing an albino man*, Amnesty International, 3.11.2009 [on-line:] <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/news/four-tanzanians-sentenced-death-killing-albino-man-20091103> [11.07.2011]; D. Howden, op. cit.

⁹⁶ J. Chang, J. Diaz, op. cit.

⁹⁷ M. Greszta, op. cit.

⁹⁸ J. Chang, J. Diaz, op. cit.

⁹⁹ *Under The Same Sun*, <http://www.underthesamesun.com/> [11.07.2011].

Albinosów (Tanzanian Albino Society)¹⁰⁰. Istnieje także Tanzańskie Centrum Albinosów (Tanzania Albino Centre), które kształci opinię publiczną i zapewnia albinosom schronienie oraz leki¹⁰¹. Organizacje prowadzące te akcje nie są jednak finansowane przez rząd. Budżet Tanzańskiego Stowarzyszenia Albinosów nie przekracza 15 tysięcy dolarów i nie jest w stanie zapewnić zagrożonym należytej ochrony – nie starcza nawet na kupno kapeluszy i specjalnej odzieży chroniącej przed słońcem¹⁰².

Oprócz akcji ochronnych prowadzi się także akcje edukacyjne, mające na celu uświadamianie biedniejszej i słabiej wykształconej ludności, że wiara w magiczne właściwości albinosów jest jedynie ułudą serwowaną przez rządnych zysku szamanów. Warto tu wspomnieć podobne akcje, prowadzone w celu eliminacji prześladowań osób starszych oskarżonych o czarnoksiężstwo. Na przykład organizacja Help Age wspiera 25 trup teatralnych, które podróżują po wioskach edukując ludność i wyśmiewając działania znachorów. Jak twierdzi Sixbert Mbaya, koordynator projektu, zmiana tradycyjnych wierzeń nie jest jednak łatwa. „W społeczeństwie Sukuma zabójstwo wiedzy nie jest traktowane jako przestępstwo. To bardziej czyn dla dobra społeczności. Jest to w pełni akceptowane kulturowo.” Najlepszym rozwiązaniem wydawałoby się edukowanie samych szamanów, część z nich już zaczęła przekonywać ludność, że to właśnie dobry uczynek wobec osoby starszej może odegnać chorobę¹⁰³.

Pozostaje pytanie, na ile skuteczna okazałaby się podobna akcja w przypadku albinosów. Jak już wspomniano, zabójstwa napędza przede wszystkim sytuacja najuboższych rolników w rejonie Jeziora Wiktorii i pokusa ogromnego zarobku. Pokusa ta nie minie dopóki będzie istniał popyt na eliksiry. Z usług szamanów korzystają bowiem nie tylko średnio zamożni, liczący na bogactwo, ale także tanzańskie elity. Jak przyznał anonimowy członek parlamentu, wiara w magiczne

¹⁰⁰ *First albino MP appointed in Tanzania* [on-line:] http://www.add.org.uk/case_study.asp?ref=93 [10.07.2011].

¹⁰¹ F. Karimi, op. cit.

¹⁰² M. Greszta, op. cit.; J. Gettleman, op. cit.

¹⁰³ D. Dickinson, op. cit.

właściwości albinosów nie jest obca politykom i można żywić uzasadnione obawy co do tego, czy przed przeprowadzonymi w październiku 2010 wyborami w Tanzanii część z nich nie skorzystała z usług szamanów i nie zamówiła mikstury w celu osiągnięcia zwycięstwa¹⁰⁴. Czy można zatem wierzyć w zapewnienia rządu o walce z zabójstwami, jeśli wybór jego członków mógł być okupiony krwią albinosów?

¹⁰⁴ E. Makulilo, op. cit., s. 4; patrz też: *Vicky Ntetema wins bravery award...*; F. Ng'wanakilala, *Kenyan jailed for trying to sell albino...*

Bibliografia:

Opracowania dotyczące wierzeń Tanzanii:

Seligman C. G., *Ludy Afryki*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972.

Sokolewicz Z., *Mitologia Czarnej Afryki*, Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1986.

Szyjewski A., *Religie Czarnej Afryki*, Kraków: WAM, 2005.

Opracowania dotyczące zabójstw *muti*, w tym albinosów:

Fellows S., *Trafficking Body Parts in Mozambique and South Africa*, Human Rights League, 2008, [on-line:] <http://www.scribd.com/doc/23729111/Trafficking-Body-Parts-in-Mozambique-and-South-Africa-Mozambique-Human-Rights-League> [14.07.2011].

Makulilo E., *Albino killings in Tanzania: Illogical thinking and racism?* [on-line:] http://sandiego.academia.edu/makulilo/Papers/155503/ALBINO_KILLINGS_IN_TANZANIA [11.07.2011].

'Muti' killings, Under The Same Sun, [on-line:] <http://www.underthesamesun.com/sites/default/files/Albino-Killings-are-Muti-Killings.pdf> [11.07.2011].

Artykuły prasowe:

ABC News:

Chang J., Diaz J., *Africans With Albinism Hunted: Limbs Sold on Tanzania's Black Market*, ABC News, 26.08.2010 [on-line:] <http://abcnews.go.com/2020/africans-albinism-hunted-tanzania/story?id=11446434> [11.07.2011].

Chang J., *Journey to Tanzania: Reporter Exposes Epidemic of Albino Killings*, ABC News, 2.10.2010 [on-line:] <http://abcnews.go.com/2020/journey-tanzania-reporter-exposes-albino-killings/story?id=8712754> [11.07.2011].

Donaldson J. S., *Fighting the Stigma of Albinism*, ABC News, 9.07.2008 [on-line:] <http://abcnews.go.com/Health/story?id=5323052&page=1> [11.07.2011].

Obulutsa G., *President: Hand over the albino killers*, ABC News, 4.03.2009 [on-line:] <http://abcnews.go.com/International/story?id=7011809&page=1> [11.07.2011].

BBC:

Aid scheme tackles African witch myth, BBC, 26.04.2002 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/1951053.stm> [10.07.2011].

Albino girl killed for body parts, BBC, 17.11.2008 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7733597.stm> [11.07.2011].

Albino killers 'should be hanged', BBC, 24.09.2009 [on-line:] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8273139.stm> [11.07.2011].

Allen K., *Living in fear: Tanzania's albinos*, BBC, 21.07.2008 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7518049.stm> [10.07.2011].

Death for Tanzania albino killers, BBC, 23.09.2009 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8270446.stm> [11.07.2011].

Dickinson D., *Cancer stalks Tanzania's albinos*, BBC, 11.06.2003 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2982116.stm> [10.07.2011].

Dickinson D., *Tackling 'witch' murders in Tanzania*, BBC, 29.10.2002 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2372907.stm> [10.07.2011].

'I was forced to kill my baby', BBC, 2.04.2002 [on-line:]
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/1899609.stm [11.07.2011].

Man 'tried to sell' albino wife, BBC, 13.11.2008 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7726743.stm> [11.07.2011].

Ntetema V., *In hiding for exposing Tanzania witchdoctors*, BBC, 24.07.2008 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7523796.stm> [11.07.2011].

Ntetema V., *Tanzanian 'witch killers' charged*, BBC, 4.08.2004 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3535218.stm> [10.07.2011].

Surprise of Tanzania's albino MP, BBC, 30.04.2008 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7348528.stm> [10.07.2011].

Tanzania country profile, BBC, 13.01.2011 [on-line:]
http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1072330.stm [11.07.2011].

Tanzania fear over albino killing, BBC, 17.12.2007 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7148673.stm> [10.07.2011].

Tanzania fights human skinning, BBC, 4.07.2003 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3045738.stm> [10.07.2011].

Tanzania 'healers' flout ban, BBC, 26.01.2009 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7851287.stm> [11.07.2011].

Tanzanians elect first albino to parliament, BBC, 2.11.2010 [on-line:]
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-11675479> [11.07.2011].

Tanzanians to name albino killers, BBC, 2.03.2009 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7918960.stm> [11.07.2011].

Vicky Ntetema wins bravery award for BBC albino report, BBC, 11.05.2010 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8674440.stm> [11.07.2011].

What do you know about albinism?, BBC, 24.05.2006 [on-line:]
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4997644.stm> [10.07.2011].

Reuters:

FACTBOX - What is Albinism?, Reuters, 28.11.2008 [on-line:]
<http://uk.reuters.com/article/2008/11/28/uk-burundi-albinos-factbox-idUKTRE4AR28G20081128> [11.07.2011].

Manson K., *Expose those behind albino murders, Tanzania urged*, Reuters, 1.12.2009 [on-line:]
<http://www.reuters.com/article/2009/12/01/idUSGEE5B00E9> [11.07.2011].

Nduwimana P., *Witchcraft suspected as albino boy killed in Burundi*, Reuters, 31.12.2010 [on-line:]
<http://uk.reuters.com/article/2010/12/31/uk-burundi-albino-idUKTRE6BU0TH20101231> [11.07.2011].

- Ng'wanakilala F., *Albinos in Tanzania murdered or raped as AIDS "cure"*, Reuters, 5.05.2011 [on-line:] <http://uk.reuters.com/article/2011/05/05/health-us-tanzania-albinos-aids-idUKTRE7441P020110505> [11.07.2011].
- Ng'wanakilala F., *Kenyan jailed for trying to sell albino in Tanzania*, Reuters, 19.08.2010 [on-line:] http://uk.reuters.com/article/2010/08/19/idUKLDE67I0SH._CH_.2420 [11.07.2011].
- Ng'wanakilala F., *Tanzania to hang blood-drinking killer of albino girl*, Reuters, 28.07.2010 [on-line:] <http://uk.reuters.com/article/2010/07/28/uk-tanzania-albino-idUKTRE66R3XF20100728> [11.07.2011].
- Obulutsa G., *Albino group worried about stalled Tanzania cases*, Reuters, 7.09.2009 [on-line:] <http://uk.reuters.com/article/2009/08/07/us-tanzania-albinos-idUKTRE5762RV20090807> [11.07.2011].
- Obulutsa G., *Interview - Canadian group vows to fight Tanzania albino murders*, Reuters, 14.09.2009 [on-line:] <http://uk.reuters.com/article/2009/09/14/idUKLD478405> [11.07.2011].
- Pozostałe:**
- Albinos in East Africa fear for lives after killings*, The Associated Press, 28.11.2009 [on-line:] http://www.msnbc.msn.com/id/34182250/ns/world_news-africa/t/albinos-east-africa-fear-lives-after-killings/ [11.07.2011].
- First albino MP appointed in Tanzania* [on-line:] http://www.add.org.uk/case_study.asp?ref=93 [10.07.2011].
- Four Tanzanians sentenced to death for killing an albino man*, Amnesty International, 3.11.2009 [on-line:] <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/news/four-tanzanians-sentenced-death-killing-albino-man-20091103> [11.07.2011].
- Gettleman J., *Albinos, Long Shunned, Face Threat in Tanzania*, The New York Times, 8.06.2008 [on-line:] <http://www.nytimes.com/2008/06/08/world/africa/08albino.html> [10.07.2011].
- Greszta M., *Przekleństwo białej skóry*, 26.08.2008 [on-line:] http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80708,5630519,Przeklenstwo_bialej_skory.html [10.07.2011].
- Howden D., *Three sentenced for murder of an African 'ghost'*, The Independent, 24.10.2009 [on-line:] <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/three-sentenced-to-hang-for-murder-of-an-african-ghost-1792295.html> [11.07.2011].
- Karimi F., *Four sentenced to hang for killing albino in Tanzania*, CNN, 6.11.2009 [on-line:] <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/africa/11/06/tanzania.albino.convictions/index.html> [11.07.2011].
- Killers of Burundi albinos jailed*, Aljazeera, 23.07.2009 [on-line:] <http://english.aljazeera.net/news/africa/2009/07/20097231380929658.html> [11.07.2011].

- Koros K., *Tanzania: Children Go Into Hiding As Albino Killings Cause Fear And Anxiety*, allAfrica.com, 23.11.2009 [on-line:] <http://allafrica.com/stories/200911230368.html> [11.07.2011].
- Magobe T. R., *Superstitious Albino Killings in Tanzania Must Stop*, Ground Report, 12.05.2008 [on-line:] <http://www.groundreport.com/Opinion/Superstitious-Albino-Killings-in-Tanzania-Must-Sto/2860945> [11.07.2011].
- Magobe T. R., *Tanzania May Retain Capital Punishment Despite Human Rights' Pressure To Abolish It*, Ground Report, 23.05.2008 [on-line:] <http://www.groundreport.com/Business/Tanzania-May-Retain-Capital-Punishment-Despite-Hum/2861716> [11.07.2011].
- Malone A., *The albino tribe butchered to feed a gruesome trade in 'magical' body parts*, 25.09.2009, [on-line:] <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1215949/The-albino-tribe-butchered-feed-gruesome-trade-magical-body-parts.html> [10.07.2011].
- Mogakane T., *Muti killings up ahead of 2010?*, News24, 6.03.2009 [on-line:] <http://www.news24.com/SouthAfrica/News/Muti-killings-up-ahead-of-2010-20090305#> [13.07.2011].
- Ndikumana E., *Burundi's albinos flee sorcerers and organ traders*, 19.10.2008, [on-line:] <http://archives.dawn.com/archives/10544> [10.07.2011].
- Oloya O., *Ritual killing cannot make anyone richer*, New Vision, 17.02.2009 [on-line:] <http://www.newvision.co.ug/D/8/20/671762> [11.07.2011].
- Pollock R., *Albino killings in Tanzania related to ancient tribal beliefs*, MediaGlobal, 11.02.2010 [on-line:] <http://www.mediaglobal.org/article/2010-02-11/albino-killings-in-tanzania-related-to-ancient-tribal-beliefs> [11.07.2011].
- Probe Reveals Price of Body Parts for Muti*, allAfrica.com, 3.04.2010 [on-line:] <http://allafrica.com/stories/201004030005.html> [11.07.2011].
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 4 września 2008 r. w sprawie zabójstw albinosów w Tanzanii* [on-line:] <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0413+0+DOC+XML+V0//PL> [11.07.2011].
- Seven new albino killings in Tanzania and Burundi*, The Telegraph, 6.05.2010 [on-line:] <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/tanzania/7687951/Seven-new-albino-killings-in-Tanzania-and-Burundi.html> [11.07.2011].

Strony internetowe:

- Bleasdale M., *Photo Essay Albino Killing*, [on-line:] http://www.viipphoto.com/detailStory.php?news_id=788 [11.07.2011].
- Under The Same Sun [strona www organizacji]: <http://www.underthesamesun.com/> [11.07.2011].
- Vogel F., *Albino killings in Tanzania*, Fotovisura, [on-line:] <http://www.fotovisura.com/user/franckvogel/view/albino-killings-in-tanzania> [11.07.2011].